

Ю. В. Рібцун

**ДИТИНА
З ПОРУШЕННЯМИ
МОВЛЕННЄВОГО
РОЗВИТКУ**

м. Харків

Схвалено для використання в роботі
з дітьми з особливими освітніми потребами
(лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
від 21.12.2017 р. № 21.1/12-Г-838)

ЗМІСТ

Вступ	4
Ставай на ноги, малюку!	5
Правда ж, мамо, я великий?	15
Прощай, садок дитячий!	21
Ось і школа, перший клас!	30
Заключне слово	37
Література	38
Інтернет-ресурси	39

Рібцун Ю. В.

Р 49 Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун. —
Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 40 с. — (Інклюзивне
навчання).

ISBN 978-617-09-3804-6

Цей посібник рекомендовано для батьків дітей із затримкою мовленнєво-го розвитку. Найпоширенішим діагнозом є фонетико-фонематичне недорозвинення, тобто порушення процесів формування звуковимовної системи в дітей з різними мовленнєвими розладами. Правильне мовлення — це не тільки чітка звуковимова, а й уміння грамотно висловлювати власні думки, загальний розвиток, культура, успішність дитини в цілому. Саме тому в батьків виникає безліч запитань: що потрібно для повноцінного розвитку мовлення малюка, як запобігти порушенням звуковимови в дитини, чи варто віддавати дитину до спеціального дошкільного закладу, куди звертатися по допомогу, як найкраще навчати дитину з такими вадами читання тощо.

Автор посібника відповідає на ці та багато інших питань, надає конкретні поради щодо методики роботи з такими дітьми задля успішного подолання проблем.

УДК 376-056.2/3(036)

ISBN 978-617-09-3804-6

© Рібцун Ю. В., 2018
© ВГ «Кенгуру», 2018
© ТОВ Видавництво «РАНОК», 2018

ВСТУП

Діти — це наша радість, щастя і надія, це наше майбутнє. Кожен із нас мріє виростити дитину здоровою, фізично та інтелектуально розвиненою, виховати доброзичливого та цікавого співрозмовника з багатим словниковим запасом і чітким правильним мовленням.

Формування правильної звуковимови — один з найголовніших напрямів мовленнєвого розвитку. У сім'ї дорослі розуміють дитину з півслова. І якщо навіть вона має мовленнєві недоліки, ніякого дискомфорту у спілкуванні не відчувають. Проте сторонні часто не розуміють спотворені, неправильно вимовлені дитиною слова.

І справді, найпоширенішим логопедичним висновком є фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення.

Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) — це порушення процесів формування звукової системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок порушень сприйняття та вимови фонем.

У батьків виникає безліч запитань: як саме попередити та подолати порушення звуковимови, у якому віці доцільно звертатися до вчителя-логопеда і т. ін. На деякі запитання, з якими найчастіше батьки звертаються до спеціаліста, ми зможемо відповісти.

СТАВАЙ НА НОГИ, МАЛЮКУ!

Ранній вік охоплює другий та третій роки життя дитини. Це час, коли малюк навчається ходити, оволодіває предметною діяльністю; це період інтенсивного формування мовлення. Цей вік називають стадією сензитивності (тобто особливої чутливості) до оволодіння мовленням. Саме тому не слід нехтувати можливістю погратися з малюком, одночасно вербально (словесно) спілкуючись з ним.

Вчасне правильне оволодіння звуками рідної мови можливе тільки за умов повноцінної сформованості та рухливості органів артикуляційного апарату (щік, губ, язика, твердого та м'якого піднебіння), достатнього рівня розвитку фонематичного сприйняття (вміння чути та розрізняти фонемі, тобто звуки) та розуміння зверненого мовлення.

Я навчаюсь говорити...
Слово хочу повторити.
Язичком я так і сяк —
Не виходить щось ніяк.
Гавкає в дворі собака,
Так скажу: «Піся басяка».
Хочу попросити соку,
Говорю: «Ма, дя мі сьоті».
«Кізьку по! По «Куйкі Яби!» —
Почитати прошу в мамі.
Мама важко так зітха:
«Ой, «сісеня, кайбася,
Піньки, вожки, юськи, паті...»,
Ти навчишся розмовляти?»
Я ще трішки підросту,
Сам усіх учити почну.

(Ю. Рібцун)

Що потрібно для повноцінного розвитку мовлення малюка?

Оволодіння мовленням — складний, багатосторонній психічний процес. Його розвиток залежить від багатьох чинників. Мовлення починає формуватися лише тоді, коли головний мозок, слух, артикуляційний апарат дитини досягнуть певного рівня розвитку. Це значною мірою залежить від навколишнього середовища. Якщо дитина не отримує нових яскравих вражень, якщо не створені умови, що сприяють розвитку рухів і мовлення, то затримується її фізичний і психічний розвиток. Малюкові потрібні регулярна мовленнєва комунікація, ваша турбота та любов. Якщо дитину позбавити повноцінного спілкування з дорослими або звзити його тільки до одноманітних побутових ситуацій (годування, прогулянок та сну), у неї може виникнути затримка мовленнєвого розвитку.

Дитині вже 2 роки, а вона ще не говорить...

Це може свідчити про наявність у неї затримки мовленнєвого розвитку. Слід якомога швидше:

- перевірити у дитини слух, зробивши аудіограму;
- звернувшись до невропатолога та вчителя-логопеда, визначити наявність чи відсутність органічного ураження центральної нервової системи, зокрема мовленнєвих центрів кори головного мозку;
- з'ясувати стан інтелекту в кабінеті дитячого психолога, корекційного педагога чи психіатра.

Що таке затримка мовленнєвого розвитку та які її наслідки?

Затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР) — це відсутність мовлення або значне його відставання у дітей раннього віку. Якщо вчасно не помітити відставання у мовленнєвому розвитку малюка, ЗМР може перерости у складний розлад — загальний недорозвиток мовлення, який важко подолати.

Як можна виявити затримку мовленнєвого розвитку?

Затримку у мовленнєвому розвитку можна виявити вже з перших днів життя дитини. Ознакою, що має насторожити батьків щодо прогнозу мовленнєвого розвитку новонародженого, є слабкий, монотонний крик. Слід обов'язково проконсультуватися у вчителя-логопеда, якщо:

- наприкінці 1 місяця немовля не кричить через неприємні відчуття (наприклад, коли воно мокре чи хоче їсти);
- наприкінці 4 місяця не посміхається, коли з ним розмовляють;
- наприкінці 5 місяця не вимовляє окремих звуків чи складів («ба-ба-ба» чи «га-га-га»), не намагається, знаходячись на руках у матері, відшукувати поглядом названі нею об'єкти («Де тато?»);
- наприкінці 7 місяця не намагається привернути до себе увагу певними звуками;
- наприкінці 9 місяця в мовленні не з'явилися повторювані однакові склади, що звучать як одне слово, наприклад: «ма-ма», «дей-дей», «дя-дя»;
- наприкінці 10 місяця малюк не може повторити за дорослим близько восьми різних звукосполучень та складів, не може заперечно похитати головою («ні-ні»), помахати рукою на прощання («бувай-бувай»);
- наприкінці 12 місяця не вимовляє жодного осмисленого «дитячого слова», що ним малюк називає одні й ті самі предмети, осіб, ситуації, не прислухається до музики, не може виконати просту інструкцію (наприклад, «дай машинку»);
- наприкінці 15 місяця не вживає адекватно слів «мама» і «тато»;
- наприкінці 19 місяця не вимовляє осмислених слів, не показує частини тіла, котрі називає дорослий;
- наприкінці 29 місяця не розуміє значення слів «великий — маленький».

Перераховані показники вказують на передумови виникнення затримки мовленнєвого розвитку малюка.

Які можливі причини затримки мовленнєвого розвитку в дітей?

Причини затримки мовленнєвого розвитку численні, серед них: педагогічна занедбаність, відсутнє чи недостатнє спілкування з малюком, загальна ослабленість дитини після перенесених інфекційних захворювань, ускладнення під час вагітності та пологів матері.

Які є види затримок мовленнєвого розвитку?

У дітей можуть виникати такі затримки в мовленнєвому розвитку:

I. Затримка на стадії емоційного спілкування. Емоційний контакт з дорослим замінює в дитини вербальну комунікацію, тобто вона усміхається, лащить, і цих емоцій у спілкуванні з дорослим їй достатньо.

II. Затримка на стадії називання. Дитина намагається сказати те чи інше слово лише після того, як його промовив дорослий. У конкретній ситуації вона називає предмет, але в реальній взаємодії з людьми замінює мовлення вказівними жестами, вимогливими вигуками тощо. Це призводить до знервованості, примхливості дитини, адже вона не може усвідомити, чому її не розуміють ні дорослі, ні однолітки.

III. Відсутність інтересу до спілкування. У дитини не виникає потреби у створенні емоційних і вербальних контактів з оточуючими. Відсутність необхідних зв'язків з людьми виявляється у прагненні робити все самій; дорослий як партнер по спільній діяльності, співрозмовник їй не потрібен. Дитина вокалізує, продовжує маніпулювати з предметами, не реагуючи на звернене мовлення.

IV. Затримка на стадії «дитячих слів». Дорослий, намагаючись досягти якомога тіснішого контакту з дитиною, використовує в своєму мовленні «дитячі слова» на зразок «ам-ам» (їсти), «ту-ту» (поїхали) та ін., що гальмує оволодіння правильним мовленням.

Малюк у 2 з половиною роки не вимовляє звуки [р], [л], [ш]. Чи потрібна йому на даний час логопедична допомога?

Дитина цього віку має недосконалу звуковимову фізіологічного походження — через недостатню рухливість мовнорухового апарату (язика, губ та щік), слабкість повітряного струменя, що видихається, відсутність контролю за власним мовленням, а тому ще не потребує логопедичної корекції. Але це не вказує на те, що з малюком не слід займатися. Обов'язково виконуйте гімнастику для язичка, дихальні та пальчикові вправи, і тоді ваш малюк швидше оволодіє правильною звуковимовою.

Як зробити, щоб язичок дитини став більш слухняним?

Швидкому виробленню в дитини правильної артикуляції звуків сприяє гімнастика для язичка. Спочатку спробуйте виконати вправи самі і тільки потім заохочуйте до виконання артикуляційної гімнастики дитину. Це обов'язково потрібно робити перед дзеркалом, що допоможе дитині проконтролювати правильність виконання вправ. Особливу увагу зверніть на чіткість, плавність, диференційованість, точність та рівномірність відтворюваних рухів, здатність переключення з одного руху на інший. Заняття доцільно проводити в ігровій формі, що сприятиме зацікавленості дитини й досягненню нею найкращих результатів. Варто також читати дитині віршовані мініатюри, що сприятиме вдосконаленню її вербальної пам'яті та розвитку мовлення в цілому.

Доцільно виконувати з дитиною такі вправи:

Вправа «Парканчик» сприятиме підготовці артикуляційного апарату дитини до вимови шиплячих звуків ([ч], [ш], [ж]).

Опис вправи. Зуби зімкнуті; губи витягнуті вперед. Утримувати таке положення треба протягом 10 секунд.

Прочитайте дитині віршик:

Зубки рівно-рівно в ряд,
Ніби дощечки стоять.
Збудував парканчик ти —
ні проїхать, ні пройти!
Відкривай ворота —
ложка йде до рота,
із борщиком, із кашкою,
із маминою казкою!

(Ю. Рібцун)

Вправа «Гірка» допоможе дитині оволодіти свистячими звуками ([с], [с'], [з], [з'], [ц], [ц']).¹

Опис вправи. Рот трохи відкрити. Бічні краї язика притиснути до верхніх корінних зубів. Кінчиком язика необхідно впертися в нижні передні зуби. Утримувати слід під лічбу 10–15 секунд.

Прочитайте дитині віршик:

Люблять спускатися з гірки малята,
Їх не докличеться мама до хати.
Гіркою мій язичок вигинається,
Хай же із гірки цукерка спускається.
Гірка знаходиться в ротуку-хаті,
Спокійна за доню цукерчина мати.

(Ю. Рібцун)

Вправа «Дятлик» сприятиме появі у мовленні дитини звуків [д], [д'].

Опис вправи. Рот широко відкрити. Широкий язик необхідно підняти за верхні зуби. Торкаючись язиком альвеол, потрібно вимовляти: «д-д-д».

Стежте, щоб працював тільки язик, а нижня щелепа не рухалася.

Прочитайте дитині віршик:

Дятли в лісі стукали на сосні вгорі:
— Д-д-д, д-д-д!
Стукали, все, цюкали по сухій корі:
— Д-д-д, д-д-д!

¹ Значок ' слугує для позначення м'якості приголосних звуків

Аж відлуння чулося в дальньому дворі:

— Д-д-д, д-д-д!

(за С. Шушкевичем)

Зверніться по допомогу до вчителя-логопеда і він порадить, який саме комплекс спеціальних вправ для розвитку артикуляційної моторики необхідно виконувати.

Чи варто виконувати з дитиною гімнастику для пальчиків?

Так. На кінчиках пальчиків дитини є нервові центри, тісно пов'язані з мовленнєвими зонами кори головного мозку. Масаж пальчиків, нанизування намистинок, закручування кришечок, шнурування, гра з мозаїкою, аплікації, малювання, розфарбовування, ліплення — все це допоможе дитині розвинути як дрібні м'язи рук, так і мовлення в цілому. З дитиною доцільно виконувати такі вправи пальчикової гімнастики:

Вправа «Гусачок» найлегша. Її можна виконувати навіть з дітьми раннього віку.

Опис вправи. Передпліччя опущене вниз, п'ясть руки піднята на рівні плеча. Усі пальці зведені в пучку.

Прочитайте дитині віршик:

Сірий гусак,
Гордий гусак
Шию свою
Витягає ось так!

Вправа «Кораблик» особливо подобається хлопчикам.

Опис вправи. Обидві долоні поставлені на ребро на незначній відстані одна від одної. Мізинці притиснуті по всій довжині (ніби ківшик). Подушечки пальців обох рук з'єднані між собою. Великі пальці спрямовані вгору. Прочитайте дитині віршик:

Ч-ч-чу! Ч-ч-чу!
Я по морю швидко мчу.
Пісеньку співаю,
Всіх вас покатаю.

(Ю. Рібцун)

Вправа «Пташенята» цікава та корисна для підготовки руки дитини до письма.

Опис вправи. Обхопити лівою долонею всі пальці правої руки, залишивши вільними їх кінчики. Ворушити кінчиками вільних пальців правої руки. Прочитайте дитині віршик:

— Ті-ті-ті, ті-ті-ті! —
Плачуть пташенята, —
Чому їстоньки так довго
Не несе нам мати?

(Ю. Рібцун)

Варто пам'ятати, що пальчикова гімнастика забезпечує не лише емоційний контакт із дорослим, а й сприяє повноцінному розвитку мовлення.

Що таке дихальна гімнастика і яка її роль у формуванні правильної звуковимови?

Дихальна гімнастика — це комплекс спеціальних вправ, спрямованих на вдосконалення мовленнєвого дихання та вироблення плавного ротового видиху (2–4 секунди) з поступовим збільшенням тривалості видиху до 6–8 секунд. Формування звуковимови можливе лише за умови правильної, чіткої та координованої роботи голосового, дихального та артикуляційного апаратів. Варто навчити дитину розрізняти носовий та ротовий вдих і видих (дихання тільки через ніс або через рот), а також робити фіксований видих зі звуком, складом чи звуконаслідуванням.

З дитиною доцільно виконувати такі дихальні вправи:

Вправа «Хом'ячок» допоможе дитині навчитися почергово надувати щоки. Спочатку виконайте вправу самі, а згодом нехай її виконає дитина. Загадайте дитині загадку:

Це який дивак знадвору
носить здобич у комору
не на спині у мішку,
а сховавши за щоку?

(Хом'ячок)

(М. Білецький)

Вправа «Буря» сприятиме виробленню тривалого цілеспрямованого повітряного струменя.

Опис вправи. Рот трохи відкритий. Широкий кінчик язика впирається в нижні зуби. Посередині язика треба покласти соломинку для коктейлю, кінець якої опустити в склянку з водою. Дути через соломинку так, щоб вода забулькала.

Стежте за тим, щоб щоки не надувалися, губи були нерухомими. Прочитайте дитині віршик:

В морі цар Нептун гуляє,
хвилі стрімко підіймає.
В рот соломинку візьму,
в склянці бурю підніму.

(Ю. Рібцун)

Вправа «Свищик» стане гарною підготовчою роботою до оволодіння дитиною свистячими звуками.

Опис вправи. Взяти чисту скляну пляшечку. Кінчик язика висунути так, щоб він торкався краю горлечка пляшечки. Зі звуком *ф-ф-ф* плавно видихати повітря у пляшечку.

Прочитайте дитині віршик:

Свищики зробили діти,
почали вони свистіти.
Пляшечку ти спробуй взяти,
в неї зможеш засвистати?

(Ю. Рібцун)

Будуть корисними також надування повітряних кульок, пускання мильних бульбашок, ігри з пищавками, вітрячками різних розмірів та форм, гра на дитячих музичних інструментах (губна гармошка, сопілка тощо).

Чи можуть у дитини до 3 років виявити ФФНМ?

Ні. Висновок щодо фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення роблять тільки від 4 років.

Чи можна розмовляти з дитиною, використовуючи «дитяче мовлення» для кращого порозуміння з нею?

Не варто. Не повторюйте за малюком неправильну вимову звуків, адже діти схильні до наслідування. Неправильні уявлення про звуки рідної мови можуть закріпитися і затримуватимуть у дитини розвиток правильної звуковимови. Розмовляйте з малюком тільки правильно та своєчасно виправляйте його. Не забувайте, що дитина тільки-но починає вчитися правильно розмовляти, і ваше завдання — допомогти їй у цьому.

Отже, уникайте «сюсюкання» з малюком, побільше грайтеся та розмовляйте з ним; спілкуючись, намагайтеся, щоб ваше обличчя було на рівні очей дитини; розповідайте малюкові в доступній для нього формі про предмети довкілля, і тоді мовлення для нього стане повноцінним засобом спілкування.

ПРАВДА Ж, МАМО, Я ВЕЛИКИЙ?

Дошкільний період — це період від 3 до 6 років. Чи не найважливішою в цей час для дитини стає потреба у спілкуванні та враженнях. Адже саме вони допомагають дитині поступово набувати соціального досвіду і розвивати пізнавальні здібності.

Вже знає вулиця, що в Гриця
Новенький є велосипед.
Ось Гриць летить, неначе птиця, —
Аж спав кашкет.
Але... не вимовить він слово —
Ве-ло-си-пед.

(Я. Ребро)

Слід пам'ятати, що саме на період 4–6 років припадає переважна частина логопедичних висновків про фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) у дошкільників.

Як запобігти порушенням звуковимови в дитини?

Пам'ятайте: мовлення батьків є взірцем для наслідування дитиною. Саме тому мовлення батьків у спілкуванні з дитиною має бути:

- правильним — без мовленнєвих порушень та «сюсюкання»;
- розбірливим — з чітким вимовлянням слів, з виділенням наголошеного складу;
- простим — що включає прості фрази з 2–4 слів;
- повторюваним — з багаторазовим використанням одних і тих самих слів протягом певного періоду;

- різнобарвним — з використанням різної інтонації, пауз, сили голосу, зміни темпу;
- живим — супроводжуватися виразною мімікою та (за потреби) жестами.

Навіть якщо формування звуковимови відбувається звичайно, не буде зайвим виконувати з дитиною вправи артикуляційної, дихальної та пальчикової гімнастики.

А чи може дитина сама «виговоритись»?

Таке справді буває, але не так часто. Навіть якщо дитина не вимовляє одного звука, але їй вже виповнилося 4 роки, обов'язково потрібна логопедична консультація.

Дитина розмовляє не так добре, як її однолітки. Що робити?

Кожна дитина — індивідуальність. Її розвиток відбувається за власними законами, тому не порівнюйте свого малюка з однолітками, які, можливо, випереджають його у своєму розвитку. Якщо ви помітили, що однолітки сміються над мовленням вашого малюка, спробуйте об'єктивно оцінити ситуацію. Надзвичайно важливо своєчасно допомогти дитині у виправленні мовленнєвого порушення і звернутися до вчителя-логопеда. Не забувайте, що зазвичай діти з розладами мовлення дуже вразливі і можуть поступово усамітнитися, що дедалі більше затримує мовленнєвий розвиток і негативно впливатиме на характер — дитина може стати дратівливою, замкненою, плаксивою.

Коли можна казати про ФФНМ?

Якщо під час обстеження дитини, якій вже виповнилося 4 роки, вчитель-логопед виявив:

- заміни одних звуків іншими, простішими за артикуляцією (наприклад, туба замість шуба);
- змішування звуків, тобто нестабільні заміни одних звуків іншими, коли дитина то вимовляє звук у слові цілком правильно, то замінює його на інший звук (наприклад, жука називає то зюк, то шук, то жук);
- спотворену вимову звуків (наприклад, якщо дитина гаркавить);

- труднощі розрізнення звуків, схожих за звучанням чи артикуляцією (переважно тих, що їх дитина вимовляє неправильно) (наприклад, дзвінких — глухих приголосних, як от дуб — туп або твердих — м'яких приголосних, як от мило — міло);

- перестановки, додавання, пропуски звуків (наприклад, карб — краб, таник — танк, білка — біка);

- порушення ритміко-складової структури слів (пропуски, додавання складів чи їх уподібнення, наприклад: вавона — ворона, фотопалат — фотоапарат, кукаліківає — кукурікає), можна говорити про фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення.

Як довго слід займатися з дитиною, щоб досягти правильної звуковимови?

На це запитання немає однозначної відповіді. Залежно від прояву ФФНМ (відсутності, заміни або спотворення одного чи групи звуків) корекційна робота може тривати від одного тижня до кількох місяців, і навіть років. Найчастіше на постановку звуків потрібен 1 місяць, а от на автоматизацію (закріплення правильної вимови звука в мовленні) та диференціацію (розрізнення звуків) близько 6 місяців.

Дитині виправляє звуковимову вчитель-логопед поліклініки, але цих занять недостатньо. Як діяти у цій ситуації?

Якщо в дитини проста дислалія, тобто порушення звуковимови однієї групи звуків (наприклад, свистячих [с], [з], [ц]), то логопедичних занять в умовах поліклініки та вдома буде достатньо. Проте, якщо дислалія поліморфна, тобто в мовленні дитини спостерігається порушення кількох груп звуків (наприклад, свистячих та шиплячих), буде доцільним відвідувати спеціальний заклад дошкільної освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Хай вас не лякає така назва дитячого садка. Це загальноосвітній заклад, де здійснюється, крім навчально-виховної, ще й корекційно-розвивальна логопедична робота, що забезпечує високий коригувальний ефект мовленнєвих розладів.

Чи варто віддавати дитину до спеціального закладу дошкільної освіти?

Пам'ятайте, що саме в дошкільний період мовлення дитини розвивається найінтенсивніше, а головне — воно гнучке для подолання мовленнєвих розладів. Тому, що раніше ви звернетесь по допомогу до спеціаліста, то швидше дитина оволодіє правильним мовленням. Важливе значення у дошкільному віці має спілкування з однолітками, тому логопедичні заняття саме в дитячому колективі дають змогу досягти найкращих результатів. Не соромтеся звертатися по допомогу до вчителя-логопеда, адже тільки завдяки співпраці вчителя-логопеда і батьків, використанню цікавих та доступних видів роботи, у дітей нормалізується процес оволодіння мовленням.

Які документи потрібні, щоб оформити дитину до спеціального закладу дошкільної освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення?

Згідно з «Порядком комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу», відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України № 240/165 від 27.03.2006 р. прийом дітей здійснюється керівником закладу протягом календарного року на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, свідоцтва про народження дитини, направлення місцевого органу управління освітою, висновку ПМПК (психолого-медико-педагогічної консультації), медичної довідки, довідки дільничного лікаря про стан здоров'я дитини та епідеміологічне оточення, довідки про щеплення.

Чи приймають дітей чотирирічного віку з ФФНМ до спеціального закладу дошкільної освіти?

Так. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України № 240/165 від 27.03.2006 р. про «Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу» у логопедичні групи для дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення приймаються дошкільники від 4 років. На жаль, на сьогодні, наприклад у м. Києві, немає жодної

такої групи, проте діти зазначеного віку отримують логопедичну допомогу серед контингенту п'ятирічних з аналогічним висновком.

У дитини виявлено ринолалію, але у спеціальному закладі дошкільної освіти немає груп для такої категорії дітей. Куди звернутися по допомогу?

Ринолалія — це порушення тембру голосу та звуковимови, що зумовлене анатомо-фізіологічними порушеннями, найчастіше внаслідок вродженого незрощення губи та/чи піднебіння. Дошкільників з чотирирічного віку після хейлопластики (тобто операції для ліквідації розщеплення губи) та уранопластики (тобто операції з усунення розщеплення піднебіння) за умови тільки порушеної звуковимови приймають у групи для дітей з ФФНМ. Якщо в дитини з відкритою ринолалією крім порушеної звуковимови спостерігається відставання у лексичній та граматичній сторонах мовлення, її можуть направити у групу для дітей із ЗНМ, тобто загальним недорозвитком мовлення.

У медичній картці дитини зазначено два висновки — ФФНМ та ДЦП. Чому дитину не хочуть брати у спеціальний заклад дошкільної освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення?

Діагноз ДЦП найчастіше супроводжується таким мовленнєвим порушенням, як дизартрія. Дизартрія — це розлади звуковимовної сторони мовлення, зумовлені порушенням іннервації мовленнєвого апарату внаслідок органічного ураження центральної нервової системи дитини. Справді, дошкільників з дизартрією приймають у групи для дітей із ФФНМ. Однак, слід пам'ятати: зарахування у логопедичну групу здійснюється за первинним мовленнєвим дефектом, тобто за умов, що саме порушення мовлення є першочерговим у картині загального захворювання. Згідно з «Порядком комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу», відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України № 240/165 від 27.03.2006 р. до дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу не зарахо-

вуються діти, які мають виражені порушення слуху, зору; діти з інтелектуальними порушеннями; з психопатоподібною поведінкою, хворі на епілепсію, шизофренію; з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують особливого догляду. Для дошкільників із ДЦП існують спеціальні заклади дошкільної освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. До того ж у цих закладах працюють вчителі-логопеди, які проводять з дитиною відповідну корекційно-розвивальну роботу.

Чи можна без логопедичної допомоги виправити в дитини порушення звуковимови?

Якщо дитині тільки 3 роки і вона погано говорить, ви можете виконувати з нею вправи артикуляційної, дихальної та пальчикової гімнастики, і мовлення значно покращиться. Проте, якщо дитині вже 4 роки і вона неправильно вимовляє кілька звуків, слід звернутися до вчителя-логопеда. Очікування, що «ось-ось заговорить сам», зазвичай не виправдовуються. Пам'ятайте, що мовленнєві порушення легше попередити, аніж подолати.

Отже, консультації вчителя-логопеда, відвідування спеціального дошкільного закладу для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, систематичні заняття з дитиною в домашніх умовах допоможуть скоригувати наявні порушення звуковимови та відкриють дитині шлях до успішного навчання у школі.

ПРОЩАВАЙ, САДОК ДИТЯЧИЙ!

Період з 6 до 7 років називають перехідним етапом в особистісній, інтелектуальній та соціально-психологічній сферах, адже дитина прощається з дошкільним дитинством і вступає у молодший шкільний вік.

Хто гарчить, як сто пантер?
Ледь від страху я не вмер...
Це Максимко наш тепер
Вимовляє букву «Р».

(А. Крат)

Які показники мовленнєвої готовності дитини до школи?

До кінця дошкільного віку в мовленні дитини мають бути:

- наявна правильна звуковимова;
- повністю сформована складова структура, у тому числі багатоскладових слів;
- наявне вміння виконувати звуковий аналіз;
- багатий лексичний запас зі словами різних частин мови;
- сформована граматична будова (дотримання правил узгодження слів у роді, числі, відмінку тощо);
- присутні складні синтаксичні діалогічні та монологічні конструкції на позначення часових, просторових, причинно-наслідкових відношень.

Що таке звуковий аналіз і для чого формувати це вміння?

Звуковий аналіз передбачає виконання дитиною розумових дій з аналізу (тобто розчленування) звукового складу

слова. Для того щоб написати або прочитати те чи інше слово, дитині слід розчленувати його на складові, тобто здійснити аналіз. Якщо дитина не вміє визначити наявність певного звука чи послідовність звуків у слові, вона не зможе його записати. Саме тому так важливо сформувавши в дитині навички звукового аналізу ще до вступу до школи. Слід пам'ятати, що звуковий аналіз можна формувати лише на основі тих звуків, що їх дитина вимовляє правильно. Якщо хоч один звук у дитини порушений, не можна вводити його у справи на заняттях.

До кінця дошкільного віку дитина має засвоїти аналіз звуків:

- **на фоні слова** — коли дитина вчиться виділяти спільний голосний/приголосний на початку/в кінці слова (наприклад, звук [о] у словах **Оля, осінь, олень; вікно, відро;** звук [с] у словах **сом, сир, сумка; ліс, пес**); перший/останній голосний/приголосний у словах (наприклад, у слові **оса** — перший звук [о], а останній — [а]; у слові **жук** — перший звук [ж], останній — [к]), визначити місце та порядок звуків у слові (наприклад, у слові **мак** три звуки: перший [м], другий [а], третій [к]);
- **зі складу слова** — коли дитина вчиться виділяти наголошений / ненаголошений голосний, приголосний звук на початку/в кінці слова;
- **а також звуковий аналіз складу** — коли дитина вчиться визначити порядок звуків у закритих складах, виділяти перший/останній звук у відкритих (ла)/закритих (ам) складах.

У серпні дитині виповниться шість років.

У неї значні порушення звуковимови.

Учитель-логопед поліклініки рекомендує

ще рік побути в дитячому садку.

Чи можна дитині йти до школи?

Учитель-логопед поліклініки дає вам слушну раду. Значні порушення звуковимови не тільки створюють психологічний бар'єр у спілкуванні дитини з однолітками, а й заважають їй засвоювати шкільну програму, особливо

предмети мовного циклу. Тож, почекайте ще рік, активно займаючись з учителем-логопедом, і ваша дитина піде до школи з повноцінним мовленням та краще підготовленою до навчання.

Чи можна розпочати роботу з учителем-логопедом тоді, коли дитина піде до школи?

Порушення звуковимови краще виправляти у дошкільному віці. Порушення звуковимови після 5 років закріплюються у мовленні дитини, тому виправлення потребує значно більше часу (кілька років) та проходить із труднощами. Пам'ятайте, що невиправлені порушення мовлення можуть закріпитися і залишитися на все життя. Не слід забувати, що порушення звуковимови не тільки ускладнюють спілкування, а й негативно впливають на засвоєння навичок читання та письма.

Шестирічна дитина не вимовляє звук [р].

Чи потрібно їй підрізати під'язикову вуздечку?

Ймовірно, що ні. Визначити довжину вуздечки можете ви самі. Попросіть дитину відкрити рот і підняти язик угору, за верхні зубки. Якщо дитина легко це робить, проблема відсутнього звука не в цьому, а, можливо, у недостатній рухливості м'язів язика чи в силі повітряного струменя, що видихається. Якщо ж дитина не в змозі підняти язик угору — він наче приклеєний у неї донизу, — це свідчить про те, що необхідне оперативне втручання ортодонта. Але часто буває так, що дитині досить важко підняти язик, вона робить це з певним напруженням. У такому випадку підрізання не потрібне, але необхідне виконання спеціальних вправ для розтягування під'язикової зв'язки, їх порекомендує вчитель-логопед.

Доцільно виконувати з дитиною такі вправи:

Вправа «Коник» викликає особливий інтерес навіть у дітей раннього віку.

Опис вправи. Присмоктати язик до піднебіння, клацати язиком. Клацати повільно, сильно тягнувши під'язикову вуздечку. Виконати 10–15 разів.

Прочитайте дитині віршик:

Я на конику скакаю:
— Цок-цок-цок!
Хочеш, тебе покатаю?
— Цок-цок-цок!
З вітерцем мій коник мчить:
— Цок-цок-цок!
Дзвінко стукають копитця:
— Цок-цок-цок!
В'ється коникова грива:
— Цок-цок-цок!
Ой, який же я щасливий!
— Цок-цок-цок!

(Ю. Рібцун)

Вправа «Гармошка». Можливо, спочатку виконувати її буде важко, проте невдовзі ви отримаєте позитивний результат.

Опис вправи. Рот трохи відкрити. Усміхнутися, язик присмоктати до піднебіння. Не відриваючи язика, закривати і відкривати рот. Виконувати слід під лічбу 10–15 разів.

Стежте, щоб губи були нерухомими і сторони язика не провисали.

Прочитайте дитині віршик:

З язичка зроблю гармошку
та й пограю на ній трошки.
Буду весело я грати,
починайте танцювати!

(Ю. Рібцун)

Вправа «Малярі» не лише допоможе розтягнути під'язикову зв'язку, а й зміцнить м'язи кінчика язика, що дуже важливо для вимови звуків.

Опис вправи. Рот трохи відкрити. Кінчиком язика слід водити по внутрішньому боці щік («стінках»), змінюючи напрямок, потім уперед-назад по піднебінню («стелі»).

Стежте, щоб язик залишався широким, а його кінчик не висувався з рота.

Прочитайте дитині віршик:

Малярам знайдеться діло:
треба фарбувати стіни,
стелю треба фарбувати.
Хочеш їм допомагати?
Язичок свій підними,
стелю ним ти побіли.
Язичком вперед-назад
ти біли за рядом ряд.
Працювати будеш вміло,
швидко впорашся з ділом.

(Ю. Рібцун)

Кількаразове виконання вправ допоможе зробити під'язикову вуздечку довшою.

У дитини виявили сигматизм. Що це означає? Які причини цього порушення?

Сигматизмом називається спотворена вимова шиплячих та свистячих звуків. Сигматизм буває:

- міжзубним, коли під час вимови свистячих або/та шиплячих звуків кінчик язика просовується між нижніми та верхніми різцями, внаслідок чого утворюється шепелявий звук;
- губно-зубним, коли свистячі або/та шиплячі звуки вимовляються, наче звуки [ф] та [в] (наприклад, фуба — шуба, вумка — сумка);
- призубним, коли замість свистячих та/чи шиплячих звуків чуються звуки [т] та [д] (наприклад, тайчик — зайчик, дук — жук);
- шиплячим, коли замість свистячих звуків чуються пом'якшені звуки [ш'] та [ж'] (шяшішки — сосиски, жіма — зима);
- боковим, коли язик у роті стає ребром, унаслідок чого під час вимови свистячих або/та шиплячих звуків утворюється «хлюпаючий» звук;

- носовим, коли свистячі або/та шиплячі звуки вимовляються як звук [x], але з гугнявим відтінком (наприклад, хнік — сік).

Найчастіше у практиці зустрічається міжзубний та шиплячий сигматизм. Причиною спотвореної вимови звуків, ймовірно, є механічне порушення артикуляційного апарату, тобто дефекти зубів та щелеп (відкритий, боковий прикус, прогнатія, прогенія тощо), укорочена під'язикова зв'язка, неправильна будова піднебіння (дуже високе чи, навпаки, пласке). У будь-якому разі за наявності спотворення звуків слід проконсультуватися у ортодонта чи стоматолога та обов'язково займатися з учителем-логопедом.

У хлопчика після тривалих занять з учителем-логопедом звуковимовна нормалізувалася, лише іноді він робить граматичні помилки. Чому дитина постійно вимагає, щоб їй читали одні й ті самі вірші (казки, оповідання тощо) по кілька разів підряд?

Якщо вчитель-логопед займався з хлопчиком протягом тривалого часу і в нього спостерігалися не тільки окремі порушення звуковимови, а й відставання у формуванні лексико-граматичної сторони мовлення, це свідчить про наявність у дитини складного мовленнєвого порушення — загального недорозвитку мовлення. Багаторазові розповіді та читання віршованих або прозових творів є дуже важливими для створення у мозку дитини тих міжпредметних та причинно-наслідкових зв'язків, що з такими труднощами формуються у дітей з мовленнєвими порушеннями. Повторення допомагає дитині краще засвоювати почуту інформацію, «запускати» так званий інтелектуальний компонент мовленнєвої діяльності. Саме на основі повторень у дитини виникає безліч запитань, що, відповідно, стимулює пізнавальну активність. Одночасно це і розвиток пам'яті, адже обов'язково настане такий момент, коли хлопчик сам захоче розповісти вам історію, що чув її багато разів. Тож, наберіться терпіння і не відмовляйте дитині в повторному читанні вірша, оповідання чи в просьбі вже вкотре переказати улюблену казку.

Дитині 6 років. Вона перекручує слова — міняє місцями склади. Як навчити дитину правильно ділити слова на склади?

Вашій дитині вже 6 років, а це вік, коли звукоскладова структура слів має бути повністю сформованою. Слід обов'язково звернутися по допомогу до вчителя-логопеда з метою проведення відповідної діагностики. Залежно від логопедичного висновку потрібно далі будувати роботу в цьому напрямі. У будь-якому разі для дитини буде корисною вправа «Плесни, як я», коли ви плескаєте в долоні, відбиваючи різний ритмічний малюнок (наприклад: / //, // /, /// тощо). Коли дитина навчиться повторювати ряди оплесків, можна так само відплескувати (відстукувати) слова різної складової структури: на кожен оплеск — склад (наприклад: ка-ша, во-ро-на, те-ле-ві-зор тощо).

Дитина вимовляє звуки з носовим відтінком, хоча операція після видалення аденоїдів пройшла успішно. Як зробити звуковимову дитини правильною?

Досить часто після видалення великих аденоїдних розростань виникає функціональне порушення на зразок звичної відкритої ринолалії, внаслідок чого рухливість м'якого піднебіння виявляється порушеною. За правильної вимови носовий резонатор бере участь лише у вимові звуків [м] та [н], а також їх м'яких варіантів. Під час вимови інших звуків м'яке піднебіння закриває вхід у порожнину носа. Корекційно-розвивальна робота при звичній відкритій ринолалії потребує відновлення рухливості м'якого піднебіння шляхом вправ, що індивідуально добирає вчитель-логопед (покашлювання, пиття соку маленькими ковточками тощо), а також вироблення диференційованого ротового та носового дихання шляхом проведення дихальної гімнастики.

Учитель-логопед сказала, що в дитини порушене фонематичне сприйняття. Як його розвивати?

Без повноцінного сприймання фонем, без чіткого їх розпізнавання неможливе оволодіння правильною звуко-

вимовою. Учитель-логопед починає роботу з формування фонематичного сприйняття на матеріалі впізнавання немовленневих звуків у процесі ігор на зразок «Що шумить? Хто кричить?», розрізнення висоти, сили і тембру голосу з використанням однакових звуків, звукосполучень, слів та фраз, розрізнення слів, близьких за своїм звуковим складом, диференціації (розрізнення) складів та фонем, розвитку навичок елементарного звукового аналізу.

**У дитини порушено багато звуків.
Чому, якщо хлопчик дуже хоче навчитися
правильно вимовляти звук [р],
учитель-логопед відпрацьовує [с]?**

Дуже добре, що хлопчик сам хоче подолати своє мовленнєве порушення. Учитель-логопед у своїй роботі правильно дотримується дидактичного принципу послідовного переходу від простішого до складнішого, адже виправляти недоліки свистячих звуків (тобто [с], [з], [ц]) значно простіше, ніж шиплячих (тобто [ж], [ч], [ш]), звука [л] — не складно порівняно зі звуком [р]. Одночасна робота над кількома важкими для вимови дитини звуками може бути для неї навіть шкідливою, коли надмірне напруження дихальних органів може призвести до швидкої втоми і навіть запаморочення. Виправлення звука [р] припадає на кінець логопедичної роботи, коли м'язи язика стають рухомими, повітряний струмінь тривалим та цілеспрямованим. Тож вам слід набратися терпіння. Але ж скільки радості принесе вашій дитині поява в мовленні цього довгоочікуваного звука!

**Дитина займається з учителем-логопедом,
але їй не цікаво виконувати домашні завдання,
просто повторюючи слова з певним звуком.
Що робити?**

Звичайно, дитині хочеться не займатися, а гратися. Можна стати «слідопитами» та відшукувати у квартирі предмети, у назві яких є звук, що відпрацьовується, грати у «Четвертий зайвий», коли серед 4 предметів на один

звук дитина знаходить предметний малюнок, у назві якого є заданий певний звук. Вивчайте з малюком напам'ять поетичні мініатюри, відгадуйте загадки, повторюйте скоровки та чистомовки, аналізуйте разом зміст прислів'їв і приказок, де зустрічається той чи інший звук, і тоді домашні логопедичні заняття стануть зовсім нескладними та цікавими, а головне — ефективними.

Отже, звертайте увагу не лише на правильну звуковимову вашої дитини, а й на стан сформованості у неї складової структури, наявність достатнього рівня лексичного запасу та правильність вживання граматичних категорій, рівень розвиненості зв'язного мовлення, а коли виникають труднощі — проконсультуйтеся у вчителя-логопеда!

ОСЬ І ШКОЛА, ПЕРШИЙ КЛАС!

Ваша дитина вже школяр. Це приємно і водночас дуже відповідально. Перед батьками постає завдання допомогти дитині безболісно перейти від ігрової до навчальної діяльності, запобігти та подолати можливі труднощі у навчанні.

У сестрички Люби
Випадають зуби.
І говорить Люба:
— Я тепер бежжуба!
(Г. Войко)

Як краще навчати дитину з вадами звуковимови читання?

Дитину краще знайомити не з алфавітним позначенням букви (наприклад, «Же», «Ес», «Ка»), а зі звучанням відповідного звука ([ж], [с], [к] тощо). Це робиться для того, щоб дитина не почала читати слова з «призвуками», наприклад: «же-у-ка» замість слова жук, що призведе до ускладнення розуміння змісту прочитаного. У жодному разі не знайомте дитину з тією буквою, звук на позначення якої вона спотворює або не вимовляє взагалі. Дитині з порушеннями звуковимови потрібно більше часу для запам'ятовування графічного зображення букв, тож буде доцільним:

- звернути увагу на положення органів артикуляційного апарату (язика, губ) під час вимови певного звука та зафіксувати увагу на відповідній графемі (букві);
- виліпити букву, що вивчається, з тіста чи пластиліну, вигнути з тонкого дроту, викласти її з мотузочки, сірничків або лічильних паличок, намалювати її у вигляді того казкового героя, тваринки, пташки або предмета, на які схожа буква;

- упізнавати букви на дотик (дитина із заплученими очима обмацує об'ємну пластмасову, дерев'яну букву та називає її);

- виготовити та обвести трафарети букв, що допоможе також і в оволодінні навичками письма.

Дитина замість [л] вимовляє звук, схожий на слух на [в]. Що робити?

Займатися з учителем-логопедом. Слід пам'ятати, що звуки ми чуємо та вимовляємо, а букви пишемо та читаємо, тож не варто плутати ці поняття. Слід говорити: «Вимовляємо звук [л], але написана буква «Ел». У вашому випадку йдеться про параламбдацизм — заміну одного звука іншим. Показовим буде звернути увагу дитини на ваші губи під час вимови звука [л] — вони знаходяться в усмішці, та на положення язика — за верхніми зубами. Хай дитина подивиться у дзеркало на свої губи та положення язика під час вимови двогубого [л]. Такий зоровий контроль за допомогою дзеркала прискорить оволодіння дитиною звуком.

Які труднощі можуть постати перед дитиною з ФФНМ у школі?

Сучасний темп життя досить швидкий. Це бачимо і зі шкільних програм, якими передбачено, наприклад, вивчення іноземної мови з 1 класу. Дитині з ФФНМ, яка ще не опанувала фонемний склад рідної мови, вивчення іноземної є просто непосильним завданням.

Діти з порушеннями звуковимови потрапляють у групу ризику як схильні до дислексії (тобто порушення читання) та дисграфії (тобто порушення письма), адже під час читання та письма вони припускаються тих самих помилок, що і в усному мовленні (наприклад, бійка — білка, пірізок — піріжок тощо). Невміння злити звуки у склади, склади — у слова під час читання, заміни та змішування схожих за звучанням чи за написанням букв (наприклад, малі букви «о» — «а», «б» — «д», «м» — «н» та ін.), пропуски чи додавання літер на письмі (наприклад, змля — земля, кофита — кофта) призводить до стійкої неуспішності, що не може не позначитися на психологічному стані школяра.

Дітям з мовленнєвими порушеннями притаманне деяке відставання у розвитку психічних процесів, а тому навчання у школі, що відбувається вже не на практичному (як у дошкільному дитинстві), а на усвідомленому рівні і передбачає високий рівень функціонування уваги та пам'яті, розумових операцій (особливо аналізу та порівняння), в цілому виявляється надто складним.

Тож, якщо у вас є така можливість, не віддавайте дитину до школи у шестирічному віці, а ще рік активно працюйте з учителем-логопедом.

Зі спеціального закладу дошкільної освіти дитину направили у школу для дітей із тяжкими порушеннями мовлення.

Чи зможе дитина навчатися у масовій школі?

Зазвичай випускники спеціальних закладів дошкільної освіти, зокрема груп ФФНМ, ідуть до загальноосвітніх шкіл і за потреби відвідують логопедичний пункт. Проте, якщо мовленнєвий розлад був і залишається тяжким, зокрема, є загальний недорозвиток мовлення, заїкання чи різні форми дизартрії, вчителі-логопеди рекомендують навчання у школі для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Школа для дітей з ТПМ — загальноосвітня, тобто в ній навчаються за програмами, наближеними за своїм змістом до програм масових шкіл, але зі специфічною корекційно-розвивальною спрямованістю, особливо предметів мовного циклу, таких як рідна мова, читання та письмо, що значно полегшує навчання дітей з мовленнєвими порушеннями. За умов успішної логопедичної роботи вже за рік чи два діти можуть відвідувати масові навчальні заклади.

Дитина пішла до 1 класу з вадами звуковимови і не може відвідувати вчителя-логопеда. Що робити у цій ситуації?

Про потребу вашої дитини у логопедичній допомозі, насамперед, слід повідомити класного керівника. Навіть якщо у вашій школі немає логопедичного пункту, він обов'язково є у вашому районі, і це питання буде вирішено. Класний

керівник сам зацікавлений у тому, щоб учні його класу не мали мовленнєвих розладів.

Учитель звернув увагу на те, що дитина погано говорить. Але у хлопчика порушений прикус. Що ми можемо зробити?

Шкода, що на порушену звуковимову дитини звернув увагу вчитель, а не ви, адже порушена вимова звуків уже закріпилася в її мовленні, що потребує значного часу та зусиль у проведенні логопедичної роботи. Аномалії прикусу бувають кількох варіантів: це може бути прогнатія, коли верхня щелепа сильно висувається вперед; прогенія, коли нижня щелепа виступає вперед; відкритий прикус, коли між зубами верхньої та нижньої щелеп під час їх зімкнення залишається проміжок. У будь-якому разі дитину слід обов'язково показати лікарю стоматологу чи/та ортодонтів і якомога швидше розпочинати корекційну роботу з учителем-логопедом.

Дитина семи років розмовляла нормально. Хлопчик добре навчався у школі, гарно поведився. Після народження сестрички змінилася його поведінка та спотворилось мовлення — він «сюсюкає», як маленький, став дратівливим та плаксивим. Що нам робити?

У хлопчика з'явилося мовленнєве порушення на зразок функціональної дислалії, коли неправильна звуковимова не зумовлена дефектами анатомічної будови артикуляційного апарату (язика, губ, піднебіння). Дислалія виникла у дитини за наслідуванням і має психологічну основу. У вашому випадку консультація вчителя-логопеда не потрібна, проте обов'язковими є заняття з практичним психологом — своїм мовленням та поведінкою хлопчик звертає на себе увагу, акцентує, що він на рівні із сестрою потребує любові та турботи батьків.

У дитини відсутній звук [р]. Чому її не беруть на заняття в логопедичному пункті?

Згідно з «Положенням про логопедичні пункти системи освіти», відповідно до наказу Міністерства освіти України

№ 135 від 13.05.93 р. до логопедичних пунктів насамперед приймають дітей, мовленнєві вади яких перешкоджають успішному навчанню. Серед контингенту дітей, котрі відвідують логопедичний пункт, переважно школярі з тяжкими порушеннями мовлення. Проте прийом учнів з вадами мовлення в логопедичні пункти здійснюється протягом усього навчального року в міру звільнення місць. Ви можете почекати своєї черги або, що доцільніше, звернутися по допомогу до вчителя-логопеда у дитячій поліклініці.

Звуковимова дитини правильна та чітка, але на письмі повторюються помилки на зразок «суба», «зук». Чому?

Мовленнєві порушення мають здатність стійкого закріплення як в усному мовленні, так і на письмі. І ті неправильні уявлення про звуки, що їх дитина колись вимовляла хибно, збереглися. У дітей з ФФНМ спостерігаються стійкі порушення у засвоєнні шкільних знань, особливо з предметів мовного циклу, зокрема читання, письма та рідної мови. Заняття з учителем-логопедом поліклініки або/та в логопедичному пункті допоможуть виправити наявні порушення.

У дитини семи років з вадами звуковимови знижений слух. Чи потрібно їй займатися з учителем-логопедом?

Причин зниженого слуху дуже багато. Бажано зробити дитині аудіограму, щоб з'ясувати рівень порушення слухової функції, а також те, чи потрібно їй використовувати слуховий апарат. Після висновку отоларинголога стане зрозумілим, чи потрібна дитині допомога вчителя-логопеда або сурдопедагога, а також те, в якій школі такій дитині краще навчатися.

Дитина вже всі звуки вимовляє правильно, хоч іноді й плутає їх. Чому висновок про ФФНМ до цього часу не зняли?

У даному випадку йдеться про змішування — порушення, притаманне фонетико-фонематичному недорозвитку мовлення. Хоча в дитини вже сформовані правильні арти-

куляційні уклади звуків, фонематичні процеси (сприйняття, уявлення, слуховий контроль), тобто здатність на слух розрізняти правильність чи дефектність звуків, ще порушені та потребують логопедичної корекції.

Заняття з виправлення звуковимови тривають вже 2 роки, а восьмирічна дитина все ще погано говорить. Учитель-логопед каже, що причиною є стерта дизартрія. Можливо, слід займатися з іншим учителем-логопедом?

Вибір вчителя-логопеда — справа індивідуальна, і вибираєте його для своєї дитини саме ви. Стерта дизартрія є досить складним порушенням і характеризується синдромом артикуляційних, дихальних та голосових розладів. Дизартрія супроводжується органічним ураженням центральної нервової системи, що спричиняє специфічні порушення звуковимови з труднощами автоматизації (тобто закріплення в мовленні) більшості звуків та просодичної сторони мовлення (темпу, ритму, інтонації), тож тривалість курсу занять виправдана. Можливо, вашій дитині потрібне додаткове лікування у невропатолога, що прискорить закріплення артикуляційних навичок. Крім індивідуальних занять з учителем-логопедом обов'язковим є відвідування логопедичного пункту та бажано робити зондовий масаж.

Дитина погано розуміє українську мову, адже вдома з нею розмовляють російською. Чому в логопедичному пункті з дитиною проводять заняття українською мовою?

Згідно з «Положенням про логопедичні пункти системи освіти», відповідно до наказу Міністерства освіти України № 135 від 13.05.93 р. мова навчання в логопедичному пункті визначається відповідно до Закону України «Про мови». Відповідно до статті 4 цього Закону державною мовою України є українська мова. Тож, групові логопедичні заняття мають проводитися вчителем-логопедом виключно українською мовою. Проте індивідуальні заняття з дитиною, за умови недостатнього розуміння української мови, можуть проводитися вчителем-логопедом російською мо-

вою. З метою опанування дитиною української мови, запобігання подальших труднощів в опануванні орфографічних правил та орфоепічних норм, поступово починайте розмовляти в сім'ї українською, читайте оповідання, вивчайте напам'ять віршовані мініатюри, що збагатить ваше мовлення і мовлення вашої дитини.

Отже, пам'ятайте: порушення, що вчасно не виявили та не виправили у дошкільному віці, значно ускладнюють шкільне навчання, створюють не тільки бар'єри у спілкуванні, а й такі психологічні нашарування, що згодом потребуватимуть вже не лише логопедичної, а й психотерапевтичної роботи. Тож займайтеся з дитиною, відзначаєте всі її успіхи та невдачі і при виникненні перших труднощів у навчанні звертайтеся по допомогу до педагогів та вчителя-логопеда.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Отже, шановні батьки, від вас залежить майбутнє ваших дітей. Ви маєте набратися терпіння, зацікавити дитину і таким чином залучити її до цілеспрямованої роботи. Лише у співпраці з дитиною ви зможете досягти бажаного: навчити відрізняти правильну звуковимову від неправильної, сформувані навички самоконтролю за власним мовленням, збагатити словниковий запас, удосконалити зв'язне мовлення, розвинути увагу, пам'ять, інтелект, підготувати дитину до успішного навчання у школі.

Пам'ятайте: правильне мовлення — це не тільки чітка звуковимова, а й уміння грамотно висловлювати власні думки, це загальний розвиток і культура, успішність дитини в цілому. І не забувайте, що формування мовлення, тільки поєднуючись з розвитком інших психічних процесів, розгортанням ігрової діяльності, забезпечує гармонійне становлення повноцінної дитячої особистості.

Сподіваємось, що подані тут відповіді на запитання та запропоновані методичні поради допоможуть вам вчасно запобігти мовленнєвим порушенням та успішно подолати їх, а спільні корекційно-розвивальні заняття принесуть вам і вашій дитині цікаві та корисні хвилини спілкування.

Бажаємо успіхів!

ЛІТЕРАТУРА

1. Рібцун Ю. В. Віршики, картинки, звуки для забави і науки. Фонетико-фонематична компетентність дошкільника (у двох частинах) : альбом для ігор-занять з дітьми 3–6 років. — Х.: Видавнича група «Основа», 2013. — 176 с.: іл. — (Серія «Мовленнєва полікомпетентність дошкільника»)
2. Рібцун Ю. В. Словничок для діточок : пароніми : метод. посіб. / Ю. В. Рібцун, О. Г. Рібцун. — К.: Світич, 2012. — 136 с.: іл.
3. Рібцун Ю. В. Сходінками правильного мовлення : навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. — Т. : Мандрівець, 2017. — 240 с.
4. Рібцун Ю. В. Я учуся розмовляти: логопедичний альбом з розвитку мовлення дошкільників 3–6 років / Ю. В. Рібцун. — К.: Генеза, 2018. — 160 с.
5. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун. — К.: Літера ЛТД. — 2008. — 128 с.: іл.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

[http:// www.vmw.logoped.in.ua;](http://www.vmw.logoped.in.ua)
[http:// www.logopedia.com.ua;](http://www.logopedia.com.ua)
[http://www.logoburg.com;](http://www.logoburg.com)
[http://www.logoped.ru;](http://www.logoped.ru)
[http:// www.defectolog.info;](http://www.defectolog.info)
[http:// www.zaikanie.net.ua;](http://www.zaikanie.net.ua)
[http:// www.zaikanie.ru;](http://www.zaikanie.ru)
[http://www.disgraphik.narod.ru.](http://www.disgraphik.narod.ru)

Серія «Інклюзивне навчання»
Навчально-методичне видання

Рібцун Юлія Валентинівна
**Дитина з порушеннями
мовленнєвого розвитку**

Головний редактор *Ю. Єрмоєнко*
Відповідальний редактор *А. Литовченко*
Художній редактор *О. Демченко*
Технічний редактор *В. Мельник*

КН881009У. Підписано до друку 12.04.2018
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 3,25
Наклад 3000 прим. Зам. № 19/05/9

ТОВ Видавництво «Ранок».
Свідоцтво ДК №5215 від 22.09. 2016
61071, м. Харків, вул. Кібальчича, 27, к. 135

З питань реалізації звертатися:
м. Харків, тел.: (057) 727-70-80
e-mail: commerce@ranok.com.ua

Інтернет-магазин: www.ranok.com.ua
Тел.: (057) 727-70-90, (067) 546-53-73,
e-mail: pochta@ranok.com.ua,
61051, м. Харків, вул. Котельниківська, 5

Висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи
№ 602-123-20-1/27191 від 23.08.2017 р.

Надруковано ТОВ «СТЕАМ». м. Харків, вул. Гольдбергівська, 63
тел. 050-323-60-22, 095-972-38-19
e-mail: steam.printinghouse@gmail.com
<https://steam.kh.ua>